

ЗАСОБИ ПРОТИДІЇ «АКТИВНИМ ЗАХОДАМ» РУЙНАЦІЇ СИСТЕМИ ПРОГРЕСИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті аналізуються поняття та сутність «активних заходів» негативного впливу, що застосовуються державою-агресором із метою деструктивного втручання у внутрішню та зовнішню політику України. Розглядаються як легальні, так і нелегальні методи їх втілення у політичне життя нашої держави загалом і прикордонну діяльність України зокрема. Окреслюються та характеризуються конкретні механізми протидії та нейтралізації активних заходів, які мають застосовуватися у сфері національної та прикордонної безпеки. Автором також визначені фактори суб'єктивного й об'єктивного характеру, що викликають потребу активізації, розвитку й удосконалення наявних правовідносин у сфері прикордонної безпеки та виникнення і вдосконалення нових правовідносин, зумовлених потребами охорони та захисту державного кордону за умов загострення сучасних викликів і загроз прикордонній безпеці нашої держави. Наголошується, що зазначені фактори мають враховуватися та за потреби нейтралізовуватися у процесі формування й удосконалення механізмів протидії активним заходам негативного впливу держави-агресора. З'ясовано, що за сучасних складних умов життєдіяльності України та суміжних європейських держав низка суб'єктивних і об'єктивних факторів спричинила активний розвиток правовідносин і виникнення й удосконалення нових видів правовідносин як у сфері національної безпеки України, так і у сфері колективної безпеки європейських держав. Зроблено висновок, що «активні заходи» як складова частина агресії – це дії з впливу на людей чи уряди, які реалізуються за взаємодії або на вимогу політичних лідерів чи таємних служб РФ, роль котрих залишається прихованою або не визнаною публічно й охоплює низку конкретних діянь. «Активні заходи» охоплюють як легальні, так і нелегальні методи негативного впливу; механізми протидії «активним заходам» потребують якісного організаційного, правового, інформаційно-комунікативного, кадрового та фінансового забезпечення за умови активного сприяння профільних міжнародних структур; створення та вдосконалення механізмів протидії «активним заходам» негативного впливу з боку держави-агресора потребує врахування та нейтралізації низки суб'єктивних та об'єктивних факторів, які спричинили вдосконалення наявних і виникнення та розвиток нових правовідносин у сфері прикордонної безпеки України.

Ключові слова: *«активні заходи», прикордонна безпека, національна безпека, механізми протидії «активним заходам», суб'єктивні й об'єктивні фактори, прикордонна політика.*

The article analyzes the concept and nature of “active measures” of negative influence applied by the aggressor state for the purpose of destructive interference in the domestic and foreign policy of Ukraine. Both legal and illegal methods of their implementation in the political life of our country as a whole and border activity of Ukraine in particular are considered. Specific mechanisms for counteracting and neutralizing active measures to be applied in the field of national security in general and border security in particular are outlined and characterized. The author also determines the factors of subjective and objective nature that cause the need to activate, develop and improve existing legal relations in the field of border security and the emergence and improvement of new legal relations, due to the needs of protection and protection of the state border in the face of exacerbated challenges and challenges of our state. It is emphasized that these factors should be taken into account

and, if necessary, neutralized in the process of formation and improvement of mechanisms to counteract the active measures of negative influence of the aggressor state. It is revealed that in the current difficult conditions of life of Ukraine and neighboring European states a number of subjective and objective factors have led to the active development of existing legal relations and the emergence and improvement of new types of legal relations in the field of national security of Ukraine and in the field of collective security of European states. It is concluded that: “active measures” as a component of aggression are actions to influence people or governments, which are implemented through interaction or at the request of political leaders or secret services of the Russian Federation, whose role remains hidden or not publicly recognized and covers a number of specific actions. Active measures cover both legal and illegal methods of negative influence; mechanisms for counteracting “active measures” require high-quality organizational, legal, information-communicative, personnel and financial support, provided that active support is provided to relevant international structures; the creation and improvement of mechanisms to counteract “aggressive measures” of negative influence by the aggressor state requires consideration and neutralization of a number of subjective and objective factors that have led to the improvement of existing and the emergence and development of new legal relations in the field of border security of Ukraine.

Key words: “active measures”, border security, national security, mechanisms for counteracting “active measures”, subjective and objective factors, border policy.

Вступ. Послідовна модернізація системи охорони та захисту державного кордону України, зумовлена новими викликами та загрозами у зв’язку з гібридною війною на сході нашої держави, а також зміною європейського безпекового середовища, потребує подальшої активізації удосконалення та підвищення ефективності нормативно-правової регламентації правовідносин у сфері прикордонної безпеки. Вирішення зазначених проблем потребує також якісної реалізації змісту правовідносин досліджуваної сфери у повсякденній діяльності відповідних державних органів.

Викладені положення спонукають до пошуку нових шляхів удосконалення законодавства, що регламентує відносини у сфері прикордонної безпеки держави, а також визначення напрямів і засобів підвищення ефективності їх реалізації у комплексній оперативно-службовій діяльності Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ) та інших органів сектору безпеки й оборони України.

У зазначеному контексті важливою є наступальна протидія «активним заходам» негативного впливу з боку держави-агресора на усталену систему прогресивних, насамперед охоронних і захисних відносин у сфері прикордонної безпеки України.

Проблеми протидії агресивній політиці окремих тоталітарних держав сучасного світу досліджували як вітчизняні, так і зарубіжні науковці, а саме: О.В. Ананьїн, М.О. Будаков, К.Є. Войтовський, В.П. Горбулін, Д.В. Дубов, С.В. Дрьомов, Т.О. Ісакова, І.О. Коваль, А.О. Місюра, В.Г. Пилипчук, О.О. Резнікова, С.О. Філіппов, О.Є. Цевельов та ін.

Однак внаслідок нової безпекової політики України, у т. ч. прикордонної, потребують додаткового переосмислення й аналізу заходи протидії агресивним устремлінням із боку окремих не доброзичливих до України держав.

Постановка завдання. Метою статті є всебічний аналіз «активних заходів» негативного впливу на внутрішню та зовнішню політику України з боку держави-агресора та визначення дієвих засобів протидії їм у сфері прикордонної безпеки нашої держави.

Визначена мета зумовила вирішення таких завдань:

- проаналізувати поняття та сутність категорії «активні заходи», їхнє місце у гібридній війні та характер і специфіку негативного впливу на відносини у сфері прикордонної безпеки України;

- визначити конкретні механізми протидії зазначеним заходам у сфері національної безпеки загалом і прикордонної безпеки України зокрема;

- окреслити фактори, що викликають потребу активізації розвитку та вдосконалення наявних правовідносин і сприяють виникненню нових, викликаних потребами охорони та захисту державного кордону за сучасних умов військового протистояння на сході України.

Результати дослідження. Активна протидія руйнації усталеної системи прогресивних правовідносин у сфері національної безпеки України, яка здійснюється Російською Федерацією

(далі – РФ) шляхом використання «активних заходів» негативного впливу, сприяє їх захисту та розвитку в інтересах України.

Під такими заходами науковці розуміють діяльність, спрямовану на досягнення зовнішніх і внутрішніх політичних цілей держави – суб'єкта впливу, що реалізується з метою негативного впливу на громадську думку в державі, яка є об'єктом впливу, зміни діяльності та політики її уряду, підризу довіри до її політичних лідерів та інститутів, а також дезорієнтації світової громадськості в оцінках діяльності такої держави [1, с. 34].

З урахуванням агресивної політики РФ щодо України Палата представників США у 2016 р. у своєму законодавчому акті про фінансування органів розвідки на 2017 р. подає таке оновлене визначення «активних заходів», у якому трактує їх як «дії з впливу на людей чи уряди, що реалізуються за взаємодії або на вимогу політичних лідерів чи секретних служб РФ, роль якої залишається прихованою або невизнаною публічно, і включають: заснування або фінансування груп прикриття; приховане (нелегальне) мовлення; маніпулювання медіа; дезінформацію та підроблення документів; фінансування агентів впливу; провокацію та наступальну контррозвідку; вбивства за політичними мотивами; терористичні акти» [2].

Як видно із визначення, державою-агресором застосовуються як легальні, так і нелегальні методи сучасних «активних заходів». До легальних належать: діяльність військових аташе, легальні дипломатичні дії, культурні заходи, використання економічних зв'язків та економічної залежності власників великих підприємств України від держави-агресора тощо. До нелегальних і напівлегальних методів належать: використання агентів впливу, якими є окремі підкуплені представники медіа, деякі політичні опозиційні діячі, релігійні організації та їхні представники, окремі політичні партії тощо.

Достатньо нагадати, що українськими та зарубіжними спецслужбами доведено факт активної підтримки священнослужителями Української православної церкви Московського патріархату бойовиків на сході України шляхом коригування ними обстрілів українських воєнних і цивільних об'єктів у районі Донецька [3], надання житла, продуктів харчування окремим підрозділам бойовиків; освячення їхньої бойової техніки; безпосередньої участі згаданих осіб у бойових діях, зокрема в захопленні Слов'янська тощо [1].

Діяльність організацій прикриття проявляється у створенні та фінансуванні так званих «братських» організацій, спільнот дружби, псевдофондів, культурних товариств і центрів. У кіберпросторі активно задіюються такі методи, як шпигунство, кібератаки, кібердиверсії. Як дезінформація активно використовуються підробки, приховане мовлення, використання нових медіа, розміщення фейкових матеріалів у пресі тощо. Так, зокрема у 2016–2017 рр. внаслідок проведення РФ інформаційної операції проти України було озвучено, нібито багато українських великих підприємств заявило про негайне відновлення економічних зв'язків із Росією. Як виявилось в ході перевірки, лєвова частка цих заяв виявилася такими, що не відповідають дійсності [4].

Найбільш закритими, глибокими та цинічними методами здійснення сучасних «активних заходів» є шантаж, омана, залякування, підкупи та вбивства [1, с. 37–38; 5].

Якщо застосування країною-агресором «активних заходів» не дає бажаного результату, то задіюється військовий чинник локального впливу, який перетворює реалізацію активних заходів на гібридну війну, що поглинає «активні заходи», відводячи їм допоміжну роль в агресивних діях. Військова складова частина проявляється у вигляді прямої військової допомоги сепаратистам чи іншим заколотникам, надання різноманітних ресурсів, анексії частини території держави тощо [1, с. 36]. Саме це відбулося на сході нашої держави й у Криму.

Проте варто наголосити, що з початком гібридної війни «активні заходи» продовжують паралельно застосовуватися РФ, тому державним органам сектору безпеки й оборони України головне зусилля тут варто сконцентрувати на мінімізації руйнівного впливу зазначених заходів шляхом удосконалення насамперед охоронних і захисних правовідносин у досліджуваній нами сфері та підвищення ефективності реалізації їх змісту.

З цією метою вчені Національного інституту стратегічних досліджень пропонують конкретні механізми протидії «активним заходам» і гібридній війні, серед яких називають: 1) підвищення спроможностей і розширення повноважень контррозвідувальних і розвідувальних органів України; 2) поліпшення мобільності Збройних Сил України та ДПСУ, їхня високотехнологічна оснащеність із метою забезпечення миттєвого реагування на виклики та загрози; 3) розробку багаторівневих, мультисферних і багатофункціональних комплексних планів оборони; 4) систематичний моніторинг «активних заходів» РФ проти України, що передбачено Доктриною інформаційної безпеки України [5]; 5) створення міжвідомчої робочої групи у структурі

Ради національної безпеки й оборони України для оперативного обміну інформацією та координавання зусиль між структурами сектору безпеки і оборони з протидії «активним заходам» та іншим загрозам; 6) посилення інформаційно-комунікативної спроможності органів влади, спрямованої на прищеплення у свідомості громадян України національних, європейських за сутністю цінностей, формування державницького мислення, власної активної патріотичної громадської позиції тощо; 7) внесення пропозицій щодо ухвалення рамкового законодавчого акта «Про особливості застосування національного законодавства щодо держави-агресора»; 8) потребу законодавчого закріплення визначення «активних заходів» як форми деструктивної діяльності з боку країни агресора [1, с. 43–44].

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних нормативно-правових актів, наукових, довідкових, статистичних та інших джерел, здійсненого в ході нашого дослідження, ми дійшли висновку, що за сучасних складних умов життєдіяльності України та суміжних європейських держав низка суб'єктивних і об'єктивних факторів спричинила активний розвиток наявних правовідносин і виникнення й удосконалення нових видів правовідносин як у сфері національної безпеки України, так і у сфері колективної безпеки європейських держав.

До таких факторів, на наш погляд, варто віднести:

1. Підвищення рівня потенційних загроз і викликів прикордонній безпеці, серед яких головними є: агресія РФ та окупація нею частини території нашої держави; незаконна зміна державного кордону за підтримки збройних формувань РФ; незавершеність договірно-правового оформлення кордону в Азовському та Чорному морях і в Керченській протоці, а також визначення меж виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу між Україною та РФ в Чорному морі; високий рівень транскордонної злочинності, пов'язаний насамперед із тероризмом, нелегальною міграцією, торгівлею людьми, контрабандою зброї, боєприпасів, вибухових речовин і наркотичних засобів; незаконне переміщення через державний кордон товарів та інших цінностей; активізація кіберзлочинності проти України з боку РФ; зростання активності міжнародних терористичних організацій у світі [6]; перешкоджання РФ заходам української сторони з охорони державного кордону; незаконне здійснення промислової діяльності в акваторіях Чорного й Азовського морів, а також у виключній (морській) економічній зоні України [7, с. 49].

2. Потреба удосконалення інфраструктури пунктів пропуску з метою забезпечення зростаючих пропускних спроможностей кордону.

3. Застарілість технічних засобів здійснення належного контролю при перетинанні державного кордону за сучасних умов прикордонної діяльності й недостатній рівень інженерно-технічного облаштування та матеріально-технічного забезпечення охорони кордону.

4. Незадовільний рівень підготовки персоналу військових формувань і правоохоронних органів за умов зростаючих вимог до його навичок і умінь.

5. Наявність фактору корупції серед посадових осіб органів сектору безпеки й оборони України, які забезпечують реалізацію усіх видів контролюючих, режимних та інших правовідносин.

6. Зростання спроб перетинання адміністративної межі з тимчасово окупованою територією Автономної Республіки Крим і лінії зіткнення особами, причетними до терористичних, екстремістських та інших антиукраїнських формувань, а також незаконного переміщення ними зброї, боєприпасів, наркотичних речовин тощо.

7. Активізація транскордонної злочинності й удосконалення способів скоєння тяжких і особливо тяжких злочинів у зазначеній сфері.

8. Активна участь у протиправній діяльності на кордоні представників безробітного місцевого населення, для яких така діяльність стала основним джерелом існування.

9. Неповнота оперативної інформації щодо ситуації на Чорному й Азовському морях для своєчасного прийняття адекватних рішень превентивного, охоронного чи захисного характеру через технічну неспроможність повного та всебічного висвітлення морської обстановки.

10. Недостатня оснащеність Військово-Морських Сил Збройних Сил України та Морської охорони ДПСУ сучасними кораблями, катерами та іншими плавзасобами для ефективного виконання поставлених завдань.

11. Потреба в розробці дієвих механізмів взаємодії та автоматизованого інформаційного обміну про можливі правопорушення або підозрілих осіб, що є потенційною загрозою для прикордонної безпеки [6].

Викладені об'єктивні та суб'єктивні фактори прикордонних реалій сьогодення спричинили потребу як в активному розвитку наявних регулятивних, охоронних і захисних пра-

вовідносин у сфері прикордонної безпеки, так і у виникненні, становленні та вдосконаленні нових їх видів із метою підвищення ефективності охорони та захисту особистих, суспільних і державних інтересів України.

Висновки. Узагальнюючи викладене, можемо дійти таких висновків:

– «активні заходи» як складова частина агресії – це дії із впливу на людей чи уряди, які реалізуються за взаємодії або на вимогу політичних лідерів чи таємних служб РФ, роль котрих залишається прихованою або не визнаною публічно й охоплює низку конкретних діянь. «Активні заходи» охоплюють як легальні, так і нелегальні методи негативного впливу;

– механізми протидії «активним заходам» потребують якісного організаційного, правового, інформаційно-комунікативного, кадрового та фінансового забезпечення за умови активного сприяння профільних міжнародних структур;

– створення й удосконалення механізмів протидії «активним заходам» негативного впливу з боку держави-агресора потребує врахування та нейтралізації низки суб'єктивних та об'єктивних факторів, які спричинили вдосконалення наявних і виникнення та розвиток нових правовідносин у сфері прикордонної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. «Активні заходи» СРСР проти США: пролог до гібридної війни: аналіт. доп. / Д.В. Дубов та ін. ; за заг. ред. Д. В. Дубова. Київ : НІСД, 2017. 52 с.
2. Intelligence Authorization Act for Fiscal Year 2017. URL: <https://www.congress.gov/114/bills/s3017/BILLS-114s3017pcs.pdf>.
3. Священник УПЦ МП коректировал огонь боевиков «ДНР». URL: <https://inforesist.org/svyashhennik-upts-mp-korrektiloval-ogon-boevikov-dnr/>.
4. «Мы без России пропадем»: как работает новая технология вбросов в украинские СМИ. URL: <http://detector.media/infospace/article/121718/2016-12-23-my-bez-rossii-propadem-kakrabotaet-novaya-tekhnologiya-vbrosov-vukrainskie-smi/>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 р. «Про Доктрину інформаційної безпеки України» : Указ Президента України від 25 лютого 2017 р. № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017>
6. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 р. : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80>.
7. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2018 році». Київ : НІСД, 2018. 688 с.